

Codău Annamária

SZELLEM, EMLÉK, HIÁNY

GERGELY ÁGNES: *ZSOLTÁR NŐI HANGRA*. KALLIGRAM KIADÓ,
BUDAPEST, 2022.

Emlékké préselt száradó virágok mennek elébe a befogadásnak Gergely Ágnes új kötetének a borítóján, s efelől kiemelhető e karcsú, hermetikus versösszeállítás olvasásának egyik lehetséges vezérfonala. A(z el)múlt (vágyak), az emlékek, a barátok, a történelem tanulságai és kísértetei, elválaszthatatlanul a műveltség és egy gazdag életmű kontextusától, akár a szentimentális hangvételnek is megágyazhatnának (akárcsak a préselt virágok), a költői láttatás azonban Gergelynél a személyes vagy közös drámát elemeli, sűrűvé csomagolja, akkorára, hogy a titokzatosság még éppen nem válik megközelíthetetlen bezáródássá. Ugyanakkor mintha mélyebben áthatná a kilátástalanság, vagy legalábbis a jövőt vizionálni nem kívánó látószög jobban érvényesül. Legkeserűbb ebben a kötetben az *Elfogyó évek*, az egyik legszebb s legszomorúbb soráthajlással: „a messzi jéghegyekről úszó / hófehér medvék talpnyoma”; zárószakasza így hangzik: „de nincsen immár semmi válasz, / nem léssen szerves folytatás, / hova?, minek? Fogytán a szellem, / s őt éri majd orvtámadás.” E lemondás ellenére mégsem a jövőtől való elfordulásról van szó, hisz máshol az intelmek az elkövetkezendők számára kívánhatnak emlékeztetőül szolgálni. Báthori Csaba fordulatával „lelkiismereti költészet”¹ ez, melynek darabjai – Vári Györgyöt idézve – „mélyén érzékelhető valami a szorongás lényegéhez tartozóan megfogalmazatlan, kimondatlan, amit az olvasónak akár egyetlen szócskából kéne észrevennie”.² Sok kritikus, irodalomtudós korábbi Gergely-kötetéről szóló találó megállapítása érvényes erre a könyvre is,³ amely tehát esztétikai-poétikai szempontból nem újító – folytatódása az eddigieknek, de a versek mindig képesek új összefüggések láttatására.

Mindezek mellett (vagy következményeként) az is érdekes a *Zsoltár női hangra* verseiben, hogy milyen pozíció az, ahonnan a lírai megnyilatkozás belátja a szöveg univerzumot. *A szellemóriás*ban az utólagosság perspektívájából, de a múlt horizontjába visszahelyezkedve fogalmazódik meg az időtálló alkotásokba vetett hit, feszültségben az egyéni jellem, sors predesztináltságának lehetőségével a bibliai Dávid alakja és a Michelangelo készíttette szobor jelképségének egyben láttatásával: „Ám ki voltál, mezítelen / hős, szellemóriás, / túlelhet a végzetten / egy néma látomás.” A Kőműves Kelemen-átiratnak – a népi változatokhoz képest – újdonsága az utólagos rálátás, a ballada idejének és a történelmi időnek az egy síkba helyezése, a túlélés etikájára–etikátlanságára kiélezve: „De senki sem tudja, hogy kell most beszélni, / hogy kell égés után, kövek között élni. // Évszázadok múltnak, kövek, csontok égnek, / akasztottak lógnak, nincs hamva a pénznek. / Ne menj el, maradj itt, míg bírja a velőd, / fölötted toronylik a dévai erőd.” A személyesebb vonatkozásúak közül a *Judit* gondolati gerince ugyanúgy az elkülönülő perspektívákra épül, a megszólaló és a megszólított külön helyről lát rá életre, halálra: „Te túlnan vagy, én még előtte.”

Kiss Georgina pontos megállapítása, hogy Gergely „verseiben a saját emlékek elkülöníthetetlenek az irodalom emlékezetétől”.⁴ Az új kötet is élteti ezt a kettős emlékezetet, címadó verse például előhívja Babits *Zsoltár férfihangra* és *Zsoltár gyermekhangra* költeményeit, a *Tóth Árpád ablakai* a költő Hold-verseit juttatja eszünkbe, József Attiláról szól a *Mekkora költő*. Mintha kísértetekként köszönnének vissza ezek az utalások, ezt a benyomást erősítik az olyan művek, amelyek vershelyzete az éjféli, és amelyek valami/valaki visszajáró, rég elmúltnak a jelenlétét tapintják körbe (*Tóth Árpád ablakai*, *Abol a vadlovak járnak*, *Hallucináció*). Az irodalmi emlékezet működtetése érhető tetten a műfordításokban is, jelen kötet második felében a megjelölés szerint javított változatok találhatók. Lehet vizsgálgatni, hol történtek a javítások, milyen dimenziót (formai, tartalmi, stílári) érintenek. Például Auden *Esti sétája* esetében csak az első sor módosult, a korábbi „Az út az esti sétán”-ról „Az est a Bristol Streeten”-re, közelítve az angol eredetiben szereplő helyjelöléshez. De talán a legkellemesebb olvasói stratégia pusztán élvezni az ide gyűjtött nagy költeményeket magyarul. Hogy milyen jó és sokértelmű mese Robert Browning *A hamelni patkányfogója*, milyen elegáns fordulat van Hermann Hesse *A boldog festőjében* és Francis Carco *Esik* című versében, mennyire kimérten épül a tetőpontig Brodskijtól az *Elégia John Donne-ért* és így tovább. Témájukban, motívumkészletükben, akár szemléletükben is kapcsolódnak Gergely Ágnes

saját verseihez, nagyrészt ugyanúgy valamilyen félig rejtve maradó/félig feltárható tudás, érzés szilárdsága szervezi őket.

A Gergely Ágnes-versek szűkszavú kompaktsága (feszültségben a változatos, könnyedén libbenő, rendkívül tudatosan végigvitt rím- és ritmus-technikákkal – bár néhol picit kényszerűnek éreztem a rímet) miatt munkát jelent a képek megnyitása a jelentések felé, de ha elkapunk egy szálát, egyre izgalmasabbá válik az újraolvasás, és lehengerlővé a sűrítő kódolás, amelyet a nem szokványos szó szerkezetek, a mesterien kezelt versformák és a kultúrtörténeti utalások révén érnek el a szövegek. Már a kötetnyitó darabban megakaszthat a „lehetőségek zátonya” kudarcot ígérő ellentmondásossága (becsatulva a „zátonyra fut” kifejezést), és ez a kudarcosság visszaköszön a továbbiakban, például a *Hontalanok*, 57-ben. Vagy: „Elhallgatnád a város / csöndjét hangtalanul” (*Chicagói emlék*), s a csendnek ez a megháromszorozása különböző mondatrészben és szófajban szinte feloldhatatlan intenzitást ad a műnek.

Az eddigi Gergely Ágnes-i életmű felől, különösen a memoárok, műhelyesszék ismeretében sok versbe zárt jel nyer magyarázatot, izgalmas rábukkanni a megfejtésekre – nem pusztán az életút referenciáira, hanem a saját szövegek előzményeire. Találunk példát ebben a kötetben sorparók variációs újrahaznosításaira, például az alábbi esetben az egymásnak válaszolgasztás gesztusát, az emlékezés és az elvágyódás összefonódását emelve ki. A *Levélváltás* 1998 júliusára datált második, *Hány év telt el* című, a reménytelen vágyról és hiányról szóló részének vívódó sorai („Vad szélbe kapaszkodnak / az angyalok. // Jöjj értem. Ez a hosszú várakozás megöl.”) visszaköszönnek néhány oldallal később a sejtelmes, 2020 júliusára datált *Chicagói emlékek*ben: „Vad szélbe kapaszkodnak / a kóbor angyalok. // Jöjj közelebb. A hosszú / várakozás megöl.” A *Levélváltás* első fele egyébként éles kontrapunkt, az 1988-as, az intenzív vágy mámorától és a beteljesülés közelségétől izzó *Etióp szerelmi dal*, amelyről Gergely *Két szimpla a Kedvesben* című memoárjából kiderül, hogy egy afrikai népköltészeti alkotás fordítása, amelybe a költő beledolgozta az egykori szerelmétől kapott levélnek a mondatait.

Variációs játék továbbá a versek sorrendje, tudatos egymás mellé rendezése. A könyv szerkezete nem monumentális vagy látványos, hanem rendkívül feszes, ráközelítést igénylő, rétegzett. A fiatal Dávidot szerepeltető *A szellemóriást a Zsoltár női hangra* követi, finom rácsatlakozásként a zsidó király zsoltárírói hagyományára, de szubvertálva is azt; *Az árny* című vers, az összedőlő fal képével, ugyan más vonatkozásban nem kapcsolható össze

a népballadával, a *Kőműves Kelemen* közelségében lehetővé teszi az eljátszódást az értelmezéssel, hogy itt Kőműves Kelemenné árnya kíséri és védi a megszólítottat. Ugyanígy a *Hallucináció* zárata megelőlegezi a *Juditot*, visszakapcsolva a többi vers veszteségélményéhez is: „Szerelmet elveszteni légszomj. / Barátot fulladás.”; a *Tóth Árpád ablakaiban* mintegy mellékesen „mozdony vad fénye villan”, hogy előrebocsájtja a következő, *Mekkora költő* című versben a vonatkerék sorsdöntő voltát. Lehetne elemezni még rengeteg kapcsolódást, nyomon követni az olyan motívumok hálózatát, mint a víz, a halál, az angyalok, az éjfél, a kő, a mesterek, az álom, a csend, a város és az idő. Sokadik újraolvasásra is tárulnak fel szépen megmunkált útvonalak, s mindahányszor csodálkozunk, hogy de hát ezek eddig is itt voltak a szemünk előtt. Gergely Ágnes versei az időtállóság magabiztosságával várják, hogy titkaikat megfejtsük.

JEGYZETEK

¹ Báthori Csaba: Összeért idők. *Holmi*, 2007. július.

² Vári György: Byzantiumban éltem én is. Maszkról, identitásról, történelemről Gergely Ágnes *Tigrisláz* c. fordításkönyve kapcsán. *Jelenkor*, 2009/1.

³ Lásd még például Halmai Tamás: Műveltség és mágia. Gergely Ágnes költői pályáivéről. *Bárka*, 2012/1.

⁴ Kiss Georgina: „úgyis egyedül / leszek”. *Kulter.hu*, 2020. augusztus 22. <https://www.kulter.hu/2020/08/ugyis-egyedul-leszek/>